

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ХОРТИЦЬКА
НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра психології та соціальної роботи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему «СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА АДАПТАЦІЯ
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ПІДЛІТКІВ»

Виконала студентка: 4 курсу
освітньо-професійна програма Соціальна педагогіка
спеціальність 231 Соціальна робота
(шифр і назва спеціальності)

Л. С. Буренко

(ініціали та прізвище)

Керівник доцент кафедри психології та соціальної роботи,
к. пед. н., доцент Клопота О. А.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент старший викладач кафедри соціально-
гуманітарних наук та мовної підготовки
Хортицької національної академії,
к. філос. н. Леощенко Д. І.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 77 с., 8 рис., 3 табл., 43 джерела, 3 додатки.

Об'єкт дослідження – адаптація внутрішньо переміщених підлітків.

Предмет дослідження – процес соціально-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених підлітків.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження процесу соціально-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених підлітків.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення), емпіричні (опитування, кількісний та якісний аналіз результатів); «Методика оцінювання емоційно-діяльнісної адаптивності» і «Методика оцінювання психологічного клімату в педагогічному колективі (Л. Н. Лутошкін).

Вимушене переселення, як різновид міграції є складним суспільним процесом, який впливає на усі аспекти соціально-економічного життя людей, підсумком якого стає зміна постійного місця проживання, тобто завершене територіальне переміщення.

У роботі здійснено аналіз сучасних характеристик поняття «адаптація», проаналізовано специфіку соціально-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених підлітків, визначено особливості адаптації підлітків – вимушених переселенців та рівень їх адаптації у закладі загальної середньої освіти. На основі отриманих даних було розроблено цикл занять «Я + соціум», спрямований на оптимізацію адаптації внутрішньо переміщених підлітків у контексті викликів воєнного часу.

Результати дослідження пройшли апробацію на трьох науково-практичних конференціях та опубліковані у збірниках матеріалів [4], [5], [6].

АДАПТАЦІЯ, ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ, ПІДЛІТКИ,
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА АДАПТАЦІЯ

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена стрімким зростанням обсягів процесу внутрішнього переміщення підлітків з окупованих територій або підлітків з прифронтової зони в більш безпечне для них середовище. Кількість внутрішньо переміщених підлітків безперервно зростає, вони стикаються зі значними проблемами з адаптації, а саме зміною місця навчання, проживання, свого соціального середовища, травмами війни та дискримінацією. Адаптація підлітків до нового шкільного колективу може бути особливо важка, бо вони часто мають відмінності в культурі, мові та поведінці. Тому саме процес адаптації та його покращення допомагає підліткам увійти у новий світ і соціалізуватися в ньому.

Різні аспекти наукового аналізу адаптації представлений у дослідженнях М. Вебера, О. Бойко, Е. Дюркгейма, І. Галецької, М. Лукашевич, І. Мигович, К. Левіна, Г. Спенсера, тощо.

Особливості форм, методів та технологій соціально-педагогічної роботи з внутрішньо переміщеними особами різного віку аналізували Т. Алексєєнко, С. Бубняк, Н. Корпач, І. Сидорук, К. Левченко, Л. Мельник, І. Трубавіна, К. Недря, А. Путінцев, Ю. Пашенко та інші.

Разом з цим, відчутним є дефіцит робіт, спрямованих на розробку методів і засобів соціально-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених підлітків в контексті соціальної роботи й соціальної педагогіки.

Виходячи з усього вищесказаного, вважаємо актуальним і доцільним здійснення наукового дослідження на тему: «Соціально-педагогічна адаптація внутрішньо переміщених підлітків».

Об'єкт дослідження: адаптація внутрішньо переміщених підлітків.

Предмет дослідження: процес соціально-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених підлітків.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження процесу соціально-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених підлітків.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз сучасних характеристик поняття «адаптація».
2. Проаналізувати специфіку соціально-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених підлітків.
3. Виявити рівень та особливості адаптації підлітків – вимушених переселенців.
4. Розробити цикл занять із соціально-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених підлітків.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення), емпіричні (опитування, кількісний та якісний аналіз результатів). В дослідженні використано 2 методики: «Оцінювання емоційно-діяльнісної адаптивності» та «Методика оцінювання психологічного клімату в педагогічному колективі» (автор Л. Н. Лутошкін).

Експериментальна база. Запорізька гімназія № 92 Запорізької міської ради.

Апробація дослідження. Основні положення дослідження доповідалися та обговорювалися на:

1. V Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» (18-19 квітня 2024 року, м. Запоріжжя);

2. Міжнародній конференції «Освіта сьогодення: життєтворчість як основа національного відродження та єдності», до 30-річчя заснування наукової школи педагогіки та психології життєтворчості особистості, 75-річчя з дня народження Івана Гнатовича Єрмакова та 100-річчя з дня народження Лідії Василівни Сохань» (17 жовтня 2024 року, м. Запоріжжя);

3. VI Міжнародній конференції «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» (10-11 квітня 2025 року, м. Запоріжжя).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 3 публікаціях автора:

1. Буренко Л. С. Профілактика насильства у підлітковому середовищі. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу*: збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 18-19 квітня 2024 р.) / за заг. ред. Нечипоренко. Запоріжжя : ХНА, 2024. С. 346–347.

2. Буренко Л. С. Соціально-педагогічна адаптація внутрішньо переміщених підлітків в умовах нового шкільного колективу. *Освіта сьогодення: життєтворчість як основа національного відродження та єдності», до 30-річчя заснування наукової школи педагогіки та психології життєтворчості особистості, 75-річчя з дня народження Івана Гнатовича Єрмакова та 100-річчя з дня народження Лідії Василівни Сохань* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 17 жовтня 2024 р.) / за заг. ред. Нечипоренко. Запоріжжя: ХНА, 2024. С. 376–378.

3. Буренко Л. С., Петренко О. М. Соціальна дезадаптація підлітків : причини та різновиди. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу* : збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 10-11 квітня 2025 р.) / за заг. ред. Нечипоренко. Запоріжжя : ХНА, 2025.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (43 позиції), 3 додатків, 3 таблиць, 8 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 77 сторінок, з яких основний текст – 34 сторінок.

ВИСНОВКИ

Результати здійсненого нами дослідження забезпечили позитивне вирішення завдань, які були поставлені та дозволили сформулювати такі висновки.

1. В процесі теоретичного аналізу наукової літератури, на виконання першого завдання, визначено, що поняття «адаптація» має міждисциплінарний характер і є предметом аналізу багатьох наукових галузей, що спричинило певну неоднозначність в трактуванні даного терміну. Проте, узагальнення різних трактувань функціональної спрямованості адаптації, посилює інтерес до визначення шляхів і засобів її оптимізації, а також сприяє збагаченню підходів до реалізації базової функції соціальної адаптації – підвищення ефективності діяльності спрямованої на підвищення здатності досягати значущих цілей, породжених потребами та їхнім осмисленням, відповідно до наявних обставин.

2. Реалізація другого завдання дозволила стверджувати, що вимушене переселення є найжорсткішою формою міграції в ситуаціях екстремального посилення відштовхувальних чинників, до яких відносять: військові конфлікти та широкий спектр їх соціальних, економічних, психологічних та інших наслідків. Вимушені переміщені особи переміщуються без чіткого уявлення про власне майбутнє, можливості працевлаштування, місце та умови подальшого проживання, а часом і без документів. Труднощі вимушеного переселення негативно впливають на соціально-психологічне благополуччя особи, або ж навпаки, можуть стати поштовхом до позитивних змін (особистісного зростання, набуття інноваційного досвіду тощо). Серед причин проблем адаптації внутрішньо переміщених підлітків: незручність або неприйняття до нового шкільного середовища, соціальна неспроможність або відчуття відокремленості, низька самооцінка, невпевненість у собі. Саме тому, соціальний педагог може стати координатором щодо вирішення проблем вимушених переселенців, а серед найважливіших його завдань – допомога в до нових умов життя. Ця допомога може мати й превентивний характер, адже профілактика допомагає запобігти

подальшим (вторинним й третинним порушенням адаптації) внаслідок дії негативних факторів.

3. Третє завдання спрямовувало наші зусилля на здійснення емпіричного дослідження, щодо виявлення особливостей адаптації підлітків – вимушених переселенців. Дослідження було проведено на базі Запорізької гімназії № 92 Запорізької міської ради. Вибірка складалася з 35 підлітків – вимушених переселенців віком від 13 до 14 років з числа учнів 8 класів, з яких 9 підлітків мають статус ВПО. У якості діагностичного інструментарію використано методику «Оцінювання емоційно-діяльнісної адаптивності» та «Методику оцінювання психологічного клімату в педагогічному колективі» Л. Лутошкіна.

Кількісно-якісний аналіз отриманих даних дав нам підстави для висновку про недостатній рівень адаптації внутрішньо переміщених підлітків до нових умов життєдіяльності. Отримані результати стали основою розробки експериментальної програми, спрямованої на підвищення адаптованості вимушених переселенців.

4. Виконання четвертого завдання передбачало розробку циклу занять, мета якого полягала б у створенні умов для підвищення рівня адаптованості внутрішньо переміщених підлітків та профілактики їх дезадаптації у середовищі однолітків та у суспільстві в цілому.

Розроблений нами цикл занять «Я + соціум» має реалізуватися поетапно, та має таку структуру: I блок – організаційно-мотиваційний (мотивування учасників групової, згуртування групи, ознайомлення із правилами роботи, обговорення очікуваних результатів); II блок – основний (заняття, під час яких відбувається опрацювання базових знань, умінь, навичок, які складають основу адаптивності); III блок – підсумково-узагальнювальний (узагальнення набутого досвіду, планування форм і засобів його застосування у практичних життєвих ситуаціях, обговорення отриманих результатів).

На основі вищезазначеного, можна стверджувати, що здобуті результати й узагальнення дають підстави для переконливого висновку про те, що мету роботи досягнуто, завдання реалізовано.